

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, професора кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки Національної академії внутрішніх справ Моргуни Надії Сергіївни
на дисертаційне дослідження Федорюк Людмили Василівни
на тему: «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні», поданого до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Сьогодні через військові дії в Україні страховий ринок зазнає негативного впливу макроекономічної стагнації, що виявляється у суттєвому скороченні рентабельності, зростанні збитковості страхових операцій, зниженні платоспроможності попиту населення та обмеженні базових можливостей діяльності страхових компаній. Становлення та розвиток страхової системи України відбувається під впливом політичного, економічного, соціального, технологічного, правового, інноваційно-інвестиційного середовищ і світових глобалізаційних змін.

В умовах трансформаційних змін, економічних перетворень та воєнних дій росії на території України суттєво стримується розвиток страхової системи, який має свої особливості, характерні ознаки залежно від стадії її життєвого циклу. Ці обставини зумовлюють потребу у застосуванні органами державної влади ефективного механізму державного регулювання розвитку страхової системи, який спрямований на подолання проблем, що є різними на кожній стадії розвитку страхової системи, сприятиме вдосконаленню її функціонування та розвитку вітчизняної фінансової системи та економіки в цілому.

В умовах глибокої соціально-економічної невизначеності, пов'язаної із посиленням зовнішніх загроз, державне страхування мало би виступати системоутворюючим чинником стабільності суспільних відносин та дієвим інструментом охорони публічного інтересу. Однак, незважаючи на практичну значущість, чинна система правового регулювання цієї сфери залишається

фрагментарною, нормативно незбалансованою та потребує концептуального оновлення відповідно до сучасних викликів. Чинна національна концепція правового регулювання страхової діяльності має переважно реактивний характер й ідентифікується як «модель регулювання постфактум», оскільки ключові управлінські рішення ухвалюються уповноваженими інституціями вже після виникнення критичних ситуацій на страховому ринку. Такий підхід звужує коло регуляторних інструментів та не дозволяє попередити системні збої у вітчизняному фінансовому секторі.

На підставі аналізу статистичних даних, національного законодавства, теоретичних напрацювань учених можна стверджувати, що існує коло проблем і прогалин в окремих аспектах правового регулювання державного страхування в сучасних умовах.

Попри пильну увагу науковців до таких питань, як розуміння ретроспективи правового регулювання державного страхування в Україні, адміністративно-правового механізму реалізації державного страхування та фінансово-правових аспектів управління фондами державного страхування, правових засад організації та функціонування системи державного страхування в умовах воєнного стану, державно-приватного партнерства у сфері страхування, імплементації міжнародних стандартів страхового нагляду у вітчизняну систему державного страхування, що є дотичними до теми рецензованої роботи, досі недостатньо висвітленою є проблематика, порушена автором у дисертаційному дослідженні, зокрема, щодо комплексної доктринальної оцінки правового регулювання сфери державного страхування в Україні в умовах сучасних соціальних змін й економічних трансформацій.

У зв'язку з цим, актуальність теми дисертації Л. В. Федорюк «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні» не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувачки. Вивчення дисертації та наукових публікацій авторки засвідчують

логічність структури дослідження, що надало можливість дисертантці визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціально-правових методів і прийомів наукового пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних і практичних питань теми дослідження.

Дисертантка проаналізувала значну кількість джерел (221 найменувань), ґрунтовно вивчила роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, сформулювати пропозиції та рекомендації з удосконалення положення щодо комплексної періодизації ретроспективи правового регулювання державного страхування в Україні, імплементації міжнародного досвіду у сфері регулювання страхової діяльності у національне законодавство.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечена інформаційними та емпіричними даними, а саме: аналітичними звітами та узагальненнями Національного банку України та Міністерства фінансів України, результатами анкетування 637 респондентів (315 працівників страхових компаній, 113 страхувальників, 81 працівник Національного банку України, 128 співробітників правоохоронних органів), директивами Європейського Парламенту та Ради у сфері страхування, а також довідковими та періодичними виданнями.

Результати наукового дослідження викладено в п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, та десяти тезах наукових повідомлень на круглому столі та науково-практичних конференціях.

Отже, дисертація Л. В. Федорюк «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачкою досліджень, повнота викладу в

опублікованих працях. Дисертація Л. В. Федорюк є одним із перших у сучасній вітчизняній науці комплексних досліджень, присвячених питанням науково-обґрунтованої концепції вдосконалення правового регулювання державного страхування в умовах сучасних соціальних змін та економічних трансформацій, у якому на монографічному рівні викладено наявність низки прогалин і недоліків у правотворчій та правозастосовній практиці, запропоновано шляхи їх усунення та удосконалення низки норм нормативно-правових документів з метою перегляду підходів до розробки ефективного механізму правового впливу, здатного забезпечити фінансову стійкість страхової системи та соціальну захищеність споживачів страхових послуг відповідно до європейських стандартів.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають достатній ступінь наукової новизни.

Зокрема, уперше сформульовано концепцію трансформації механізмів правового регулювання сфери державного страхування в Україні в умовах воєнного стану, яка ґрунтується на необхідності впровадження системи першочергових заходів антикризового фінансово-правового характеру та технологічної модернізації страхових послуг; визначено доцільність узгодженого використання директивних і стимулюючих регуляторних механізмів при формуванні адаптивної вітчизняної моделі державного регулювання у сфері страхування; запропоновано систему першочергових комплексних заходів у сфері державного страхування з врахуванням особливостей досліджуваних суспільних відносин в умовах воєнного стану.

Удосконалено положення щодо: комплексної періодизації ретроспективи правового регулювання державного страхування в Україні; рекомендацій щодо імплементації міжнародного досвіду у сфері регулювання страхової діяльності з врахуванням критичної оцінки релевантності світових практик страхування та особливостей національного соціально-економічного середовища; моделі системи суб'єктів державного страхування як цілісного,

багаторівневого та динамічного утворення.

Також дістали подальший розвиток: визначення дефініції «ефективне правове регулювання державного страхування в Україні»; положення щодо доцільності гармонізації національного страхового ринку з європейськими регуляторними стандартами з урахуванням ключових практичних викликів, які постають на цьому шляху; положення про системну концепцію принципів правового регулювання державного страхування; теоретико-методологічний підхід щодо розуміння правового регулювання менеджменту страхової діяльності як самостійного напрямку державного впливу на функціонування страхових організацій.

Крім зазначеного у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Л. В. Федорюк не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними, які охоплюють результати особистих спостережень з використанням власного досвіду роботи автора.

Отже, результати дисертаційного дослідження Л. В. Федорюк, які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають достатній ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачкою методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як історичний, порівняльно-правовий, функціональний, формально-логічний, прогностичний, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертантка опанувала необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень проблем правового регулювання сфери державного страхування в Україні (акт Національної академії внутрішніх справ від 29.05.2025 р. № 94);

правозастосовній практиці як методична основа та аналітичне підґрунтя для державних інституцій у процесі вдосконалення політики регуляторного нагляду у сфері страхування та забезпечення вимог платоспроможності страховиків (довідка Міністерства соціальної політики України від 23.05.2025 р. № 209/6/196-25/54, акт ПРАТ «Страхова компанія «Універсальна» від 22.05.2025 р. №14);

освітньому процесі як базис для підвищення кваліфікації державних службовців, при розробці модулів з аналізу вітчизняного законодавства та європейської практики у сфері страхування, а також під час проведення занять для здобувачів вищої освіти з адміністративного, фінансового,

трудового права (акти Національної академії внутрішніх справ від 29.05.2025 № 93-оп, Хмельницького університету управління та права ім. Леоніда Юзькова від 23.05.2025 № 0696/25, Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича від 23.05.2025).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Л. В Федорук викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Повний обсяг дисертації становить 252 сторінки, із них 175 основного тексту. Список використаних джерел включає 221 найменування та розміщений на 29 сторінках, додатки розташовано на 34 сторінках.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувачки, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, схарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувачки й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження правового регулювання сфери державного страхування в Україні» здійснено аналіз стану наукової розробленості теми дослідження, висвітлено погляди науковців щодо визначення змісту правового регулювання державного страхування, охарактеризовано ознаки класифікації моделі правового регулювання сфери страхової діяльності, надано власне визначення дефініції «правове

регулювання державного страхування» та організаційно-правові, фінансові аспекти державних страхових програм.

Розкрито генезу правового регулювання сфери державного страхування в Україні, визначено критерії періодизації правового регулювання страхової діяльності, проведено ретроспективний аналіз історичних етапів та форм еволюції державного страхування як провідної національної галузі фінансової діяльності, що дозволило простежити динаміку нормативних підходів до регулювання страхової діяльності крізь призму соціальних, економічних, правових та політичних трансформацій, а також ідентифікувати помилки, допущені у цій сфері на попередніх етапах розвитку, та врахувати їх у подальших реформах.

Визначено зміст принципів здійснення правового регулювання державного страхування та запропоновано їх розуміння як «базові та фундаментальні засади, що відображають особливості та специфіку страхової діяльності та спрямовують діяльність суб'єктів страхового ринку відповідно до нормативно визначених меж».

Проаналізовано елементний склад системи принципів правового регулювання державного страхування та розкрито зміст окремих з них, зокрема: справедливості; законності; прогнозованості; прозорості.

У розділі 2 «Механізм правового регулювання сфери державного страхування в Україні» заслуговує на увагу запропоноване авторкою за результатами аналізу доктринального тлумачення поняття системи суб'єктів державного страхування як складної, структурно розгалуженої з видовим розмаїттям сукупності інституцій, які об'єднані спільною метою – формування ефективної моделі фінансової безпеки держави.

Авторкою доведено, що система суб'єктів державного страхування являє собою динамічне утворення, що перебуває в стані постійного оновлення та змін під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників.

У роботі розкрито зміст інтегральних взаємозв'язків та взаємовідносин, що становлять основу системи суб'єктів державного страхування, які класифіковано у наступні групи:

- відносини між основними суб'єктами державного страхування – страховиками та страхувальниками, які визначаються як горизонтальні;
- відносини між страховиками й органами нагляду та контролю у сфері страхування, взаємозв'язки яких характеризуються як вертикальні;
- зовнішні та внутрішньо корпоративні відносини, що формуються між підрозділами страхової організації та регулюються самими організаціями шляхом видання локальних нормативно-правових актів.

Аналізуючи функції, які виконують страховики, страхувальники та органи нагляду та контролю у сфері страхування, авторкою запропоновано виділити такі з них: регуляторну, контрольно-наглядову, інформативну, аналітичну, просвітницьку, адаптивну.

Охарактеризовано систематизацію методів правового регулювання страхової діяльності, виділяючи пряме регулювання (проведення законотворчої діяльності та організації нагляду і контролю) та непряме регулювання (через податкову, інвестиційну, тарифну, антимонопольну політику) з подальшою класифікацією регуляторних інструментів.

Окреслено особливості правового регулювання інструментів контролю за сферою державного страхування та визначено, що фундаментальними є інституційний та функціональний контроль страхових резервів страхових компаній.

У розділі 3 «Напрями вдосконалення правового регулювання сфери державного страхування в Україні» за результатами здійсненого аналізу функціонування страхового ринку в умовах воєнного стану в Україні та ідентифікації ключових викликів, які постають перед галуззю у цей критичний період, авторкою встановлено необхідність першочергового впровадження на державному рівні комплексних системних заходів: розробку державної

програми перестрахування воєнних ризиків, а також створення спеціального трастового фонду із залученням міжнародних партнерів для виплат компенсації за шкоду, завдану бойовими діями; забезпечення діяльності страхових організацій через належне унормування страхових ризиків; запровадження для клієнтів опції тимчасового припинення або пролонгації страхових полісів із гарантією збереження їх права на страхові виплати, а також введення нових полісів, які би враховували ризики від воєнних дій, терактів, евакуаційних витрат тощо; підвищення правової обізнаності страхувальників за допомогою інформаційних кампаній та онлайн-сервісів, які безкоштовно надаватимуть консультації щодо їх прав у період воєнного стану; інтеграцію новітніх технологій та передових технологічних рішень, таких як блокчейн, системи аналізу великих даних і штучний інтелект, задля оптимізації страхового сектору, підвищення рівня його операційної результативності; створення єдиної державної системи обліку виявлених випадків страхового шахрайства та створення бази даних суб'єктів підвищеного ризику як вагомий крок для підвищення прозорості функціонування страхового ринку та зміцнення довіри страхувальників до нього загалом.

Вивчаючи міжнародний досвід реформування правового регулювання сфери державного страхування, авторка дійшла висновку, що вітчизняна правова доктрина акумулювала значний обсяг рекомендацій для імплементації та адаптації провідного світового досвіду у досліджуваній сфері.

За результатами здійсненого дослідження в контексті реформування правового регулювання страхового ринку в Україні дисертантка сформулювала аргументовані пропозиції та рекомендації щодо запозичення практики моніторингу платоспроможності страхових організацій, впровадженої німецьким фінансовим регулятором *Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (BaFin)*, досвіду американської структурованої системи фінансової звітності *National Association of Insurance Commissioners*

(*NAIC*) та англійської моделі нормативного закріплення *Fit and Proper Standards*.

Визначено Євроінтеграційні пріоритети правового регулювання сфери державного страхування в Україні як стратегічного вектора розвитку країни та наголошено на необхідності переосмислення національної правової доктрини та практики, передусім крізь призму права Європейського Союзу.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію, мають високий рівень достовірності.

Дисертантка у своїй роботі продемонструвала високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати законодавчі акти, коректно полемізувати з іншими авторами, аргументовано відстоювати свою точку зору, робити загальні науково та практично значущі висновки.

Список використаних джерел включає 221 найменувань та розміщений на 29 сторінках.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Л. В. Федорюк відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – використання нових підходів до вдосконалення правового регулювання державного страхування в Україні.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Л. В. Федорюк «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні» може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувачки. Загалом, позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. У роботі відсутні чітка критична оцінка та позиції щодо моделі правового регулювання страхової діяльності, яка є оптимальною для України в умовах трансформаційної економіки та євроінтеграційного спрямування України.

Попри фахове представлення моделей регулювання страхової діяльності (дисертація: с. 32–36), авторка уникає формулювання власної аргументованої позиції щодо того, яка модель – централізована, децентралізована чи кумулятивна – є найбільш релевантною з урахуванням специфіки перехідного типу економіки України, обраного євроінтеграційного курсу та потреб вітчизняного страхового ринку. Дисертантка виразно окреслює переваги та недоліки різних моделей правового регулювання сфери страхування, однак текст дисертації не надає повноцінної критичної оцінки з врахуванням вищевказаних умов розвитку страхового ринку в Україні, що обмежує прогностичну цінність проведеного аналізу.

2. У підрозділі 3.3. «Євроінтеграційні пріоритети правового регулювання сфери державного страхування в Україні» авторкою перелічено перелік заходів із запровадження системи пруденційного нагляду за діяльністю страховиків, які мають стати невідкладними кроками в напрямі європейської інтеграції правового регулювання сфери державного страхування в Україні, а акцентовано увагу лише на окремих із них. На нашу думку, потребують більш детального аналізу всі перелічені заходи та аргументації щодо особливостей їх застосування, особливо з урахуванням реалій сьогодення.

Ці зауваження та побажання є рекомендаційними, загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій авторки фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Л. В. Федорюк є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Л. В. Федорюк «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для удосконалення правового регулювання державного страхування в Україні.

За своїм змістом дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Людмила Василівна Федорюк – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки
кандидат юридичних наук, доцент

Надія МОРГУН
Директор
для
архіву
ВІДДІЛЕННЯ РОБОТИ З
ПОСТІЙНИМ СКЛАДОМ ВІДДІЛУ
КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ